

MAQOLLARDA INSONNING JAMIYATDAGI O'RNI VA VAZIFALARI QANDAY AKS ETISHI: TIL VA MADANIYAT UYG'UNLIGI (INGLIZ VA O'ZBEK TILLARI MISOLIDA)

Gaybnazarova Dilafruz Toshpo'latovna

dgoibnazarova028@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20342865>

Annotatsiya

Mazkur maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi maqollarda insonning jamiyatdagi o'rni, vazifalari va ijtimoiy mas'uliyati qanday ifodalanishi qiyosiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda xalq maqollarining lingvokulturologik xususiyatlari, semantik mazmuni hamda tarbiyaviy ahamiyati o'rganiladi. Ingliz va o'zbek maqollarida mehnat, halollik, oila, jamoaviylik va axloqiy qadriyatlarning aks etishi tahlil qilinib, ular orqali milliy mentalitet va madaniy dunyoqarash yoritiladi. Tadqiqot natijalari maqollar xalqning tarixiy tajribasi va madaniy xotirasini aks ettiruvchi muhim til birligi ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: maqol, lingvokulturologiya, qiyosiy tilshunoslik, madaniyat, semantika, xalq og'zaki ijodi, ingliz tili, o'zbek tili.

Abstract

This article comparatively analyzes how human roles, responsibilities, and social functions are reflected in English and Uzbek proverbs. The study examines the linguocultural characteristics, semantic meanings, and educational significance of folk proverbs. The reflection of labor, honesty, family values, collectivism, and moral principles in English and Uzbek proverbs is analyzed to reveal national mentality and cultural worldview. The findings demonstrate that proverbs serve as important linguistic units reflecting the historical experience and cultural memory of a nation.

Keywords: proverb, linguoculturology, comparative linguistics, culture, semantics, folklore, English language, Uzbek language.

Maqollar xalqning ko'p asrlik tajribasi, dunyoqarashi va madaniy qadriyatlarini o'zida mujassamlashtirgan eng muhim folklor janrlaridan biridir. Har bir xalq maqollar orqali insonning jamiyatdagi o'rni, axloqiy mas'uliyati va hayotiy tamoyillarini avloddan-avlodga yetkazib kelgan. Shu jihatdan maqollar nafaqat til birligi, balki madaniy va ijtimoiy fenomen sifatida ham muhim ahamiyatga ega.

Ingliz va o'zbek xalqlari maqollarida insonning mehnatsevarligi, oiladagi o'rni, jamiyatga foydasi hamda axloqiy fazilatlari turlicha ifodalansa-da, ularning asosiy maqsadi insonni komillikka undashdan iborat. Ingliz maqollarida individuallik va shaxsiy mas'uliyat ustun bo'lsa, o'zbek maqollarida jamoaviylik, kattalarga hurmat va ijtimoiy hamjihatlik muhim o'rin egallaydi.

Mazkur maqolaning maqsadi ingliz va o'zbek tillaridagi maqollarda insonning jamiyatdagi o'rni va vazifalarining aks etishini qiyosiy tahlil qilishdan iborat.

Tadqiqot davomida qiyosiy-tavsifiy, semantik va lingvokulturologik tahlil metodlaridan foydalanildi. Ingliz va o'zbek xalq maqollaridan namunalar tanlab olinib, ularning semantik tuzilishi va pragmatik funksiyasi tahlil qilindi.

Tahlil quyidagi mezonlar asosida olib borildi:

1. Insonning jamiyatdagi o'rnini ifodalovchi maqollar;
2. Mehnat va mas'uliyat bilan bog'liq maqollar;
3. Oila va jamoaviylikni aks ettiruvchi maqollar;
4. Axloqiy qadriyatlarni ifodalovchi maqollar;

5. Madaniy va milliy xususiyatlarning til orqali ifodalanishi.

Tadqiqot materiali sifatida ingliz va o‘zbek xalq maqollari to‘plamlaridan foydalanildi.

Tahlillar natijasida ingliz va o‘zbek maqollarida insonning jamiyatdagi o‘rni va vazifalari turli lingvistik vositalar orqali ifodalanganligi aniqlandi.

1. Mehnat va mas’uliyat

Ingliz tilidagi:

- “No pains, no gains.”
- “Actions speak louder than words.”

maqollari insonning muvaffaqiyati mehnat va amaliy faoliyat bilan bog‘liqligini ko‘rsatadi.

O‘zbek tilidagi:

- “Mehnat qilgan to‘yadi.”
- “Harakatda barakat.”

maqollari ham mehnatsevarlikni ulug‘laydi. Ammo o‘zbek maqollarida mehnatning baraka va jamiyat farovonligi bilan bog‘liqligi kuchliroq ifodalanadi.

2. Oila va jamoaviylik

Ingliz maqoli:

- “Charity begins at home.”
- oila tarbiyasining muhimligini ta’kidlaydi.

O‘zbek maqollarida esa:

- “Oila — muqaddas qo‘rg‘on.”
- “Birlik bor joyda tiriklik bor.”

kabi birliklar oilaviy va jamoaviy qadriyatlarning ustunligini ko‘rsatadi.

3. Axloqiy qadriyatlar

Ingliz maqoli:

- “Honesty is the best policy.”
- halollikni eng muhim fazilat sifatida ko‘rsatadi.

O‘zbek tilida:

- “Halol mehnat — yaxshi odat.”
- “Yaxshilik qil, dengizga ot.”

maqollari axloqiy poklik va ezgulik g‘oyalarini targ‘ib qiladi.

4. Insonning jamiyatdagi o‘rni

Ingliz tilida shaxsiy mustaqillik va individual muvaffaqiyat muhim:

- “Every man is the architect of his own fortune.”

O‘zbek maqollarida esa insonning jamiyat bilan uzviy bog‘liqligi ko‘proq aks etadi:

- “El bilan maslahat — yarim davlat.”

Qiyosiy tahlil shuni ko‘rsatadiki, ingliz va o‘zbek maqollari umumiy axloqiy qadriyatlarga ega bo‘lsa-da, ularning verbal-semantik strukturasi milliy madaniyat va mentalitetning ta’siri sezilarli.

Ingliz maqollarida pragmatik mazmun va individuallik ustunlik qiladi. Shaxsiy mas’uliyat, mustaqillik va amaliy natija asosiy konseptual yo‘nalish hisoblanadi. Bu G‘arb jamiyatiga xos individualistik dunyoqarash bilan bog‘liq.

O‘zbek maqollarida esa jamoaviylik, oila, kattalarga hurmat va ijtimoiy birdamlik markaziy o‘rin egallaydi. Sharqona madaniyatda insonning jamiyatdagi mavqei uning boshqalar bilan munosabatlari orqali belgilanadi.

Maqollar til va madaniyat uyg'unligining yorqin namunasi hisoblanadi. Ular nafaqat lingvistik birlik, balki xalqning tarixiy tajribasi va ma'naviy qadriyatlarini saqlovchi vosita sifatida ham xizmat qiladi.

Shuningdek, maqollar yosh avlodni tarbiyalashda muhim pedagogik ahamiyatga ega. Ular orqali insonning jamiyatdagi vazifalari, axloqiy me'yorlari va ijtimoiy mas'uliyati shakllantiriladi.

Ingliz va o'zbek tillaridagi maqollar insonning jamiyatdagi o'rni va vazifalarini aks ettiruvchi muhim lingvokulturologik birlik hisoblanadi. Har ikki xalq maqollarida mehnatsevarlik, halollik, ezgulik va mas'uliyat kabi universal qadriyatlar mavjud.

Biroq ingliz maqollarida individuallik va shaxsiy muvaffaqiyat ustun bo'lsa, o'zbek maqollarida jamoaviylik va ijtimoiy hamjihatlik kuchliroq ifodalanadi. Bu esa til va madaniyatning o'zaro uzviy bog'liqligini ko'rsatadi.

Tadqiqot natijalari qiyosiy tilshunoslik, lingvokulturologiya va folklorshunoslik sohalarida muhim ilmiy ahamiyatga ega.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Crystal, David. *The Cambridge Encyclopedia of Language*. Cambridge UP, 2010.
2. Halliday, M. A. K. *Language as Social Semiotic*. Edward Arnold, 1978.
3. Karimov, N. *O'zbek Xalq Maqollari*. Toshkent, 2015.
4. Leech, Geoffrey. *Principles of Pragmatics*. Longman, 1983.
5. Mieder, Wolfgang. *Proverbs: A Handbook*. Greenwood Press, 2004.
6. Rahmatullayev, Sh. *O'zbek Tilining Izohli Frazologik Lug'ati*. O'qituvchi, 1992.
7. Taylor, Archer. *The Proverb*. Harvard UP, 1931.
8. Yule, George. *Pragmatics*. Oxford UP, 1996.